

hin häiriöihin, joita radion tulo (naisten näkökulmasta) aikanaan aiheutti olohuoneiden arjen vakiintuneisiin tapoihin ja sen ihmissuhteisiin. Kotien käytännöt saattavat toisaalta asettaa esteiksi viestintätekniselle 'miehitykselle'. Esim. ensimmäiset tv-valmistajat olivat huolisaaan siitä, miten kotiaskareissa hyöryvät perheenäidit ja sekä näkö- että kuuloaistin huomiota edellyttävä televisio 'mukautuisivat' toisiinsa. Kotiuttamisprosesseissa uudet viestintävälineet ovat aina kuitenkin vakiinnuttaneet läsnäolon, jonka itsestäänselvyyttä ja näkyvyyttä tutkimuksen tulisi Morleyn mielestä purkaa.

Morley muotoilee kolmessa luvussa (8, 9 ja 10) viestintäteknologian ja kotitalouksien vastavuoroisen suhteen tutkimiseksi empiiristä ohjelmaa. Sen arkielämän välittömään ja 'luonnolliseen' tilannekohtaisuuteen nojaavia periaatteita hän toistelee pitkästyttävyyteen asti. Tämä etnografinen rummutus synnyttää lukijassa mielikuvan perheestä länsimaisen yhteiskunnan urbaanina heimona; suljettujen kotiovien takana se kuluttaa viestintävälineitä moninaisissa ja ristiriitaisissa käytännöissään, joiden saloista yleisötutkija pyrkii epätoivoisesti pääsemään perille.

Morley ei kuitenkaan tyydy vain tirkistelemään olohuoneiden avaimenreistä vaan ulottaa huomionsa niihin mekanismeihin, joilla viestintäteknologia (ennen muuta televisio) kytkee — kotitalouksien sisällä — toisiinsa julkisen ja yksityisen. Tässä hän palaa representaatiota koskeviin kysymyksiin. Viestimet eivät 'tunkeudu' koteihin vain ihmisten huomiota vaativina, ajan ja tilan järjestämistä säätelvinä sosiaalisina 'huonekaluina' vaan ne tuovat kotien yksityiseen tilaan julkisen ennen muuta tuottamalla diskursiivista yhteisöllisyyttä, jossa hajanaisista katsojista koostuvalle yleisölle tarjotaan 'kansakunnan' (kansallisen 'meidän') jäsenyyttä.

Morleyn 'kaksoisnäkökulmasta' viestintien valta onkin sekä sosiaalista (valtaa jäsentää ihmisten arkipäivää, sen aikaa

ja tilaa) että diskursiivista (valtaa tuottaa ja levittää yhteisöllisyyttä koskevia mielikuvia). Kummatkin seikat ovat erityisen selvästi läsnä katsottaessa tv-uutisia, joiden yhteydessä luottamus 'kansakunnan' olemassaoloon perustuu sekä kansakunnan symboliseen esittämiseen uutisissa että katsojien reaaliaikaiseen 'joukkokokoonnutumiseen' tv-vastaanotinten ääreen.

Päinvastoin kuin ne arvostelijansa, joiden mielestä hän on vetäytynyt olohuoneen seinien suojiin viestinnän ja kulttuuritutkimuksen varsinaisten ('julkisten' ja 'poliittisten') kysymysten ääreltä, Morley itse katsoo, että valtaa, ideologiaa ja representaatiota koskevien kysymysten oikea tarkastelupaikka on juuri olohuone. Ei vain siksi, että olohuoneissa käydään keskeisiä poliittisia (kuten sukupuoleen liittyviä) kamppailuja vaan myös siksi, että niiden katselukäytännöissä päivittäin uusinnetaan 'yhteisön' ja 'kansakunnan' kaltaisia 'julkisia' kulttuurisia kategorioita.

Seija Ridell

Rekat, ladot ja tietoteorian peruskysymykset

LAMMENRANTA, Markus. Tietoteoria. Helsinki, Gaudeamus 1993. 219 s.

Filosofi Markus Lammenranta on kirjoittanut ensimmäisen suomalaisen yleisesityksen yhdestä osa-alueesta, jota hän kutsuu tietoteoriaksi edes mainitsematta vaihtoehtoista ymmärtääkseni synonyymistä muotoa tieto-oppi. Seu-

raan tässä jutussani Lammenrannan kielellistä valintaa, mutta molempi parempi, palaan tulevaisuudessa teksteissäni tottumuksen voimasta taas sanaan tieto-oppi.

Kirjoittaja lähtee liikkeelle *autonomismin* ja *naturalismin* ristiriidasta. Edellisen näkemyksen mukaan tietoteorian tulee olla erityistieteisiin ja terveen järjen käsityksiimme nähden autonomista, se edeltää kaikkea todellisuuden luonnetta koskevaa tutkimusta. Tietoteoreetikko ei sen mukaan saa etukäteen sitoutua mihinkään todellisuutta koskevaan käsitykseen. Naturalismi on sille käänteinen oppi, jonka mukaan tietoteoria ei voi olla autonomista, vaan sen on nojattava kaikkeen siihen relevanttiin informaatioon jonka tiede ja arkikokemus voivat tarjota. Maltillisempi naturalismi säilyttää osan, mutta vain osan tietoteoriaa autonomisena. "Käsillä oleva teos edustaa maltillista naturalistista tietoteoriaa", Lammenranta kirjoittaa jo johdannossa (s. 11). Jos on olemassa normi, jonka mukaan akateemisessa oppikirjassa kirjoittajan tulee esitellä erilaisia suuntauksia mutta ei ottaa kantaa niiden kiistoihin, puheena olevan teoksen tekijä hylkää ilmeisen tietoisesti mainitun normin.

Ja mikä myös olennaista, Lammenranta onnistuu puolustamaan varovaisesti naturalismia leimaamatta autonomisteja 1) naturalisteja tyhmemmiksi, 2) ylimalkaan tyhmemiksi. Tältä ja muiltakin osin hän tuntuu hyväksyvän sen vanhan idean, että aidot filosofiset ongelmat eivät koskaan "lopullisesti" ratkea, kun taas tieteelliset ongelmat saattavat tutkimuksen ansiosta poistua päiväjärjestyksestä.

Lammenranta on suvaitsevaisuudessaan johdonmukainen. Hän ei näy tuntevan mitään halua loukata myöskään *skeptikkoja*, jotka kieltävät sen, että ihmisten uskomukset jostakin asiasta olisivat oikeutettuja tai että he voisivat tietää siitä mitään. Paradoksaalista tai ei, hän rohkenee pitkin matkaa varovaisesti mutta perustellusti epäillä skeptisismää, jota hän sinänsä arvostaa.

Juttunsa juonen Lammenranta paljastaa jo alkusivuilla (s. 11). Hänen lupauksensa mukaan teoksen ensimmäinen varsinainen luku pyrkii osoittamaan että naturalismi antaa järkevimmän ratkaisun skeptisiin ongelmiin. Toinen osoittaa, miten tieto voidaan analysoida "läysin luonnollisten käsitteiden" avulla. "Kolmannessa luvussa käsitely oikeutus näyttää sen sijaan selvemmin normatiiviselta käsitteeltä, jolloin sitä ei voida analysoida pelkästään luonnollisten käsitteiden avulla. Luvussa osoitetaan, että uskomustemme oikeutus on kuitenkin riippuvainen niiden luonnollisista ominaisuuksista ja että nämä luonnolliset ominaisuudet eivät ole puhtaasti sisäisiä." Tekijälle siis luonnollisen ominaisuuden käsite on tärkeä, kun taas kulturalismista hänellä ei ole mitään sanottavaa, se puuttuu kokonaan hänen tosin muutenkin jonkin verran puutteellisesta hakemistostaan ja äärisuuntaus konstruktivisminkin esiintyy siellä vain kahdesti.

Nämä havaintoni ovat kuluttajavalistusta: saattaa olla tiukasti sitoutuneita kulturalistis-konstruktivistisia yhteiskuntatieteilijöitä, joiden hermot eivät Lammenrannan logiikkaa kestä. Vai erehdynkö? Ilman muuta erehdyn, ellei voida osoittaa edes yhtä Lammenrannan lukijaa, jonka yöuni vaarantuu hänen loppulukunsa ensimmäisen kappaleen seuraavasta lauseesta: "- - - voimme huomata, ettei meillä ole mitään syytä ottaa todistamisen taakkaa skeptikolta itsellemme: ei meidän tarvitse todistaa, että meillä on tietoa; mehän jo tiedämme (uskomme), että meillä on" (s. 197).

Tieto ja kulissit

Mitä tarkoittaa että Lammenranta edustaa *matillista* naturalismia? Tulkintani mukaan muun muassa sitä, että hän ei suinkaan torju kantilaista teesiä: "Maailmasta sellaisena, kuin se on itsessään mielestämme riippumatta, meillä ei voi olla mitään tietoa" (s. 57). Allekirjoittaessaan impliisiittisesti tämän lauseen hän tulee tehneeksi oikeutta myös kulturalis-

teille, ei kuitenkaan tiukoille konstruktivistiteille sikäli kun he pitävät ajatusta mielestämme riippumattoman maailman olemassaolostakin harhana — tai sikäli kun oma olettamukseni tällaisten tiukkojen konstruktivistien olemassaolosta ei ole harha.

Jujupa onkin siinä, että me voimme sekä tulla toimeen maailmassa että olla pahalla tavalla kärsimättä tiedollis-älyllisestä riittämättömydestämme ilman, että tunnemme maailmaa "sellaisenaan". Sanat joilla asian esitän ovat jälleen tulkintaani Lammenrannasta. Hän käyttää (s. 120) esimerkkinä henkilöä, jonka toiset ihmiset ovat valheellisesti saaneet uskomaan, että tämä on ollut osallisena neurologisissa kokeissa, joiden vaikutuksesta hän näkee jatkuvasti aistiharhoja. "Tästä huolimatta hän aika ajoin muodostaa havaintouskomuksia, kuten kaikki muutkin. Kun hän esimerkiksi on ylittämässä katuja ja rekka näyttää lähestyvän häntä, hänen normaalisti toimivat havaintomekanisminsa tuottavat uskomuksen, että rekka lähestyy ja hän jää kadun reunaan odottamaan." Tässä mielessä kai jokainen tai lähes jokainen ihminen, ellei ole itsemurha-aikeissa tai syvästi häiriintynyt, seuraa käytännössä suhteessaan todellisuuteen eräänlaista heijastusteoriaa. Jokainen tai lähes jokainen ihminen ajattelee tuossa tilanteessa jopa, että hän *tietää* rekan lähestyvän ja olevan yhteentörmäyksessä vaarallinen.

Siispä apropos tietäminen ja tieto. Lammenranta lähtee yhdessä jaksossaan (s. 79) liikkeelle *Platonista* ja perinteisestä tiedon analyysistä: *S* tietää että *p*, jos ja vain jos (1) *p* on tosi, (2) *S* uskoo että *p* ja (3) *S* on oikeutettu uskomaan että *p*. Jotta *S* tietäisi, täytyy jokaisen niistä olla täytetty. Yhdessä ne ovat myös riittävät tiedon ehdot.

Lammenranta kehittää laajasti sitä kantaansa, että perinteistä tiedon analyysia on korjattava. Hän päätyy (s. 106) neljään välttämättömään ehtoon: (1) *p* on tosi, (2) *S* uskoo että *p*, (3) jos *p* ei olisi tosi, *S* ei uskoisi että *p* ja (4) jos *p* olisi

tosi, *S* uskoisi että *p*. Ajatusrakennelmaansa kirjoittaja mielestäni sekä perustelee että havainnollistaa älyllisesti kiehtovalla tavalla. Toisaalta hän havainnollistamisessaan operoi myös esimerkillä, joka tekee ymmärrettävämmäksi sitä miksi moni nyky-yhteiskuntatieteilijä ja muukin henkilö jopa halveksii tai inhoo analyttista filosofiaa. Kas näin (s. 92):

"Henry ajaa poikansa kanssa maaseudulla ja opettaa tälle uusia sanoja osoittamalla tälle erilaisia objekteja: 'Tuo on lehmä. Tuossa on traktori. Tuo on lato ...'. Henryllä ei ole mitään epäilyä siitä, että hän kykenee tunnistamaan nämä objektit; erityisesti hän ei lainkaan epäile sitä, että viimeiseksi mainittu objekti on lato, joka se myös on. Hänellä on erinomainen näkö, valaistus on hyvä, kohde on lähellä, hänellä on riittävästi aikaa sen tunnistamiseen, ja se näyttää tyypilliseltä ladolta. Henryllä näyttää siis olevan tosi ja oikeutettu uskomus, että hänen näkökentässään oleva objekti on lato.

Oletetaan kuitenkin, että Henry on tietämättään juuri saapunut seudulle, joka on täynnä paperista tehtyjä kulisseeja, joita tieltä katsoen on mahdoton erottaa oikeista ladoista. Vaikka Henryn näkemä objekti todella on lato, hän ei kykenisi erottamaan sitä seudulla olevista kulisseeista. Näissä olosuhteissa emme sanoisi, että Henry tietää, että objekti on lato."

Niinpä niin. Paperista tehtyät latoja jäljittelevät kulisseit ovat kuitenkin käsitykseni mukaan peräti harvinaisia. Eikö olisi helppo löytää reaali maailmasta esimerkkejä, jotka tulisivat lähemmäs niitä tiedon arkisia ongelmia, joita on jokaisella ihmisellä, ja vielä erikseen niitä, joita on vaikkapa toimittajien ammattikunnalla?

Kriitikini lienee tietoteorian ja yleensä filosofian kannalta epärelevanttia. Mutta voisivatko filosofit osoittaa suurempaa avaramielisyyttä kuin yhteiskuntatieteilijät ja pyrkiä edes vähän lähentämään filosofiaa ja tiedon sosiologiaa toisiinsa? Tiedon sosiologit sitä tuskin tekevät.

Kusch ja Goodman pääsevät liian helpolla

Totuus on Lammenrannalle tietenkin tärkeä käsite. Ymmärtääkseni hän tuo taas kerran esiin totuusteorioiden eräänlaisen lopullisen ratkaisemattomuuden, mutta ei tee sitä kovin omaperäisellä tavalla.

Yhdessä asiassa olen pettynyt: Lammenranta ei käy varsinaisesti keskustelamaan sellaisten meidän aikamme latteuksien kanssa kuin että totuuksia ei ole eikä voi olla olemassa (jonka esittäjä siis tulee sanoneeksi: olen löytänyt Totuuden, jonka sisältö on että totuuksia ei ole) tai että jokaisella ihmisellä on omat totuutensa (jolloin totuuden käsite triviaalisti psykologisoidaan). Hänen lähdeluettelostaan ei myöskään löydy esimerkiksi *Martin Kuschia*. Puheenvuorossaan Koko totuus totuudesta (*Tiede & Edistys* 4/1991) tämä arvostetun filosofin arvovallalla pyrki pääsemään eroon koko liian hankalasta totuuden käsitteestä, joka voitaisiin *Nelson Goodmanin* ehdottamalla tavalla korvata *rightness*-käsitteellä; paljonkohan siinä muuten voitettaisiin? (Ks. myös *Ilkka Niiniluodon* vastauksia Kuschille: Totuuden kakkua viipa-loimassa, *Tiede & Edistys* 3/1992).

Sumeaa logiikkaa Lammenranta ei teoksessaan mainitse. Se kai avaisi uuden näkökulman hänen toteamukseensa (s. 159), jonka mukaan sama uskomus ei voi olla samaan aikaan tosi ja epätosi?

Joka tapauksessa Lammenrannan kirja siis on omassa hieman ohuessa ilmanalassaan älyllisesti kiehtova, mitä sanontaa jo kerran käytn ja jota parempaa on vielääkään löydä. Teoksensa lopulla (s. 201-202) hän suosittelee luettavaksi muita filosofisia opuksia, joissa puolustellaan toisia tietoteoreettisia peruskatsomuksia kuin sitä jonka kannalle hän itse on päätynt. Ainakin minussa tämä herättää kunnioitusta.

Pertti Hemánus

Julkisuus meissä

HOKKANEN, Hanne ym. (toim.). Julkisuus ja ahdistus. Julma-projektin ontologinen antologia kenen tahansa elämästä. Yliopistopaino. Helsinki 1993. 239 s.

Tätä kirjoittaessani Suomen Tasavallan presidentinvaalihässäkkä on viimeisellä viikolla. Toimittajat haastattelevat, tilastotieteilijät kyselevät, politiikan tutkijat pohivat ja suomalaisilla työpaikoilla keskustellaan Elisabeth Rehnin ihmissuhteista ja Paavo Väyrysen luotettavuudesta. Ehdokkaat ovat puolestaan varmoja siitä, mitä kansa ajattelee, mihin kansa on pettynyt ja mitä se haluaa. Gallupdemokraattinen kansa tunnistaa itsensä prosentteissa. Työtön naimaton mies, joka lukee Hymyä, äänestä A:ta ja hyvin toimeentuleva Helsingin Sanomat tilaava kahden lapsen äiti B:tä. Koko Suomi on kuvassa, JULKISUUDESSA, totaalisesti.

Eräs presidenttiehdokkaista, Claes Andersson, esiintyy JULMA-projektin *Julkisuus ja ahdistus*-antologian sivuilla. Pertti Julkunen nimittäin artikkelissaan *Tuossaolo ja julkisuus* viittaa Claes Anderssonin romaaniin *Ihminen, sielunsa kaltainen*, jossa päähenkilö kokee elämänsä muuttuvan joinakin päivinä elokuvaksi ja näin hän on samanaikaisesti sekä näyttelijä että katselija, itsensä todistaja: julkisuuden skitsofreeninen tila, laskos, joka kiertyy itsensä ympäri. Tila, joka nyt, vaalikampanjan loppusuoralla on kärjistyneimmillään.

Tämä on se maailma, julkisuuden arkipäiväinen maailma, johon JULMA-projektin uusi julkisuussteoria pureutuu. Teorian maaperää on pönkitetty Julkisuus ja ahdistus -antologian kolmellatoista puheenvuorolla, jotka hakevat innovatiivisen voimansa Martin Heideggerin varhaisfilosofian käsitteistöä. Erityisenä mielenkiinnon kohteena on das Man,

tämä aikamme todellinen demokraatti, jokamies ja Jaska Jokunen, joka on Kuka Tahansa eikä kukaan, julkisuuden läpikulkema ja toisen määrittelemä.

Julkisen das Manin, Kenen Tahansa, ongelma on puolinaisuus, elämä, joka ei määrity ihmisestä tai subjektista itseltään, vaan nimenomaan julkisuudesta ja julkisuuskuuvasta. Kuka Tahansa määrittelee miten minä näen, ajattelen ja kuulen. Kuka Tahansa on keskimääräisen ihmisen normi kaksine ja puoline lapsineen, kolmenkympin kriiseineen, etelänmatkoineen ja luontohuolineen. Kuka Tahansa minussa on kiinnostunut Tarja Smuran rakkaushuolista aivan kuin hän olisi ystäväni. Kuka Tahansa minussa haluaa tietää koska Toimi Kankaanniemi viimeksi rakasteli.

JULMAa Heideggeria

Vaikka Heidegger on keskeisenä lähtökohtana antologian kirjoittajille, antologian tarkoituksena ei suinkaan ole ollut esittää, mitä Heidegger todella sanoi. Julkisuus ja ahdistus ei ole antologia Heidegger-tutkimusta, vaikkakin tämä Schwartzschwaldin kääpiö on vahvasti läsnä. Heidegger toimii vahvana inspiraation väliineen luovan yhteentörmäyksen menetelmässä.

JULMA jopa laajentaa Heideggerin osoittamaa Daseinin tematisaatiota instituutioiden suuntaan, joka ajatus Heideggerin kannalta olisi mielellöntä (koska instituutiolla ei ole mieltä). JULMAN kannalta ajatus "tuossaolevasta" instituutiosta on miltei välttämätön, sillä monet artikkelit ottavat instituution lähtökohdakseen. Tämä on kuitenkin varmasti enemmän riippuvaista tutkimusperinteestä kuin käsitteellisistä lähtökohdista.

Joka tapauksessa käsitteet tuossaolo, Kuka Tahansa, julkisuus, ahdistus ja instituutio antava luovalle hengelle valtavasti aineksia "uuden julkisuussteorian" hahmottamiseen. Aineksia on jopa niin paljon, että keitto valuu yli vaikka kuinka hämmettäisi. Useammin kuin kerran lukijan on kysyttävä itseltään missä men-